

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЗА
КЛЮЧОВИМИ РОКАМИ: 2004-2014»**

Виконала: студентка 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Бурлака Анастасія Андріївна

Керівник, Єремєєв О.С.

Кандидат політичних наук

Рецензент _Прізвище, ініціали

бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 2020 р.

Київ - 2020р.

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОННОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЗА КЛЮЧОВИМИ РОКАМИ: 2004-2014

Вступ	с.3
Розділ 1. Поняття та основні теоретичні підходи до осмислення концепту національної безпеки.....	с.6
1.1. Класифікація таких понять як: національна безпека, національні цінності, національні інтереси, теоретичні підходи до поняття безпеки.....	с.7
1.2. Трансформація та зміни до закону про національну безпеку України.....	с.11
Розділ 2. Підходи до національної безпеки та оборонної політики , їх трансформація в нормативних документах, часів правління Леоніда Кучми(1994-2005) та Віктора Ющенка(2005-2010).....	с.14
2.1. Основні засади воєнної доктрини України 2004 року.....	с.15
2.2. Стратегічний оборонний бюлетень України 2004 року.....	с.16
2.3. Проблема безпеки у Білій книзі 2007 року.....	с.17
2.4. Засади стратегічної політики в сфері національної безпеки в 2007 році...с.	24
Розділ 3. Зміни підходів до національної безпеки та оборонної політики часів правління Віктора Януковича (2010-2014).....	с.28
3.1. Засади оборонної політики за Білою книги 2012 року.....	с.29
3.2. Основні засади воєнної доктрини України 2012 року.....	с.31
3.3. Стратегічний оборонний бюлетень України 2012 року.....	с.32
3.4. Засади стратегічної політики в сфері національної безпеки 2012 року...с.	34
Розділ 4. Проблеми підходу до реформування Системи забезпечення національної безпеки і оборони України.....	с.38
4.1. Авторські рекомендації до зміни в Системі забезпечення національної безпеки і оборони України.....	с.39
4.2. Реформування стратегічної політики в сфері національної безпеки.....	с.40
Висновки.....	с.44
Список використаної літератури.....	с.47

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що в 2020 році Україна знаходиться у стані перманентної війни з Російською Федерацією, станом на 2020 рік був окупований Крим, відбувся інцидент у Керченській затоці, в результаті якого був протаранений буксир «Яни Капу» та були обстріляні українські артилерійські катери. Продовжується війна на сході України, в результаті якої станом на 01.03.2020 загинуло 4270 українців. Тобто всі ці події являються яскравим свідченням того, що система забезпечення національної безпеки і оборони України зазнала краху і більше не працює. І не може залишатися в такому ж стані, в якому вона була до 2014 року. А власне потребує негайного реформування. В сучасних умовах світ зіштовхується з різноманітними загрозами, від традиційних до сучасних з використанням нанотехнологій. І дуже часто такі загрози носять екзистенційний характер. Україна в XXI столітті зіштовхнулася не лише з воєнним характером загрози, а також з новітнім, що проявляється у гібридних та інформаційних загрозах. Тому нова система забезпечення національної безпеки і оборонної політики повинна бути реформована відповідно до сучасних викликів, враховуючи усі чинники, що призвели до такого становища, та прогнозування нових небезпек. Таким чином актуальність роботи полягає у систематизації та переосмисленні концепту національної безпеки в контексті стратегій національної безпеки та інших нормативних документів. На їхньому прикладі було проаналізовано підходи та методи, які застосовувалися, часові зміни та як ці зміни вплинули на процес утвердження нових стратегій та як власне змінився сам концепт. А також актуальність обумовлена авторськими рекомендаціями до реформування системи забезпечення національної безпеки. Вибрані роки символізують правління трьох президентів України, та прийняті в цих роках основні стратегічні документи. 2014 рік був вибраний з огляду на початок антитерористичної операції. Ця проблематика була раніше досліджена такими науковцями, істориками та політичними діячами як : Б. Бузан, О. Вейвер, Дж. Вільде, Генрі Кіссінджер, Дік Чейні, Вадим Цимбурський, Самуель Гантінгтон, Збігнєв Бжезінський, Ганс Моргентау, Волтер Ліпман та українськими науковцями,

серед яких : В.Ананьїн, А.Баланда, А.Дацюк, С.Зубченко, Г.Пономаренко,Г.Мелеганич, О.Корнієвський, В.Ліпкан, Н.Рингач, Т.Сауляк, А.Семенченко, Г.Ситник, Д.Цвігун, Л.Чекаленко , О. Литвиненко, О. Глазов, П. Гай-Нижник, Є. Лисицина, В. Мандибури, Н. Нижник та інші.

Мета дослідження : З'ясувати відмінність у підходах до розуміння концепту національної безпеки та оборони політики України за президенства Л. Кучми, В.Юшенка та В.Януковича.

Завдання :

- Виявити теоритетичні підходи до явища національної безпеки та дати визначення таким поняттям як: національна безпека, національні цінності, національні інтереси
- Прослідкувати формування та становлення концепту національної безпеки та оборонної політики часів правління Леоніда Кучми(1994-2005) та Віктора Ющенка(2005-2010) в нормативних документах
- Прослідкувати зміни до підходів формування та становлення концепту національної безпеки та оборонної політики України часів правління Віктора Януковича (2010-2014) в нормативних документах
- Надати рекомендації щодо реформування Системи забезпечення національної безпеки і оборони України

Об'єктом дослідження є Явище національної безпеки та оборонної політики

Предметом дослідження є Відмінність підходів до національної безпеки та оборонної політики за правління різних президентів України

Методи дослідження : Бакалаврська робота написана на основі порівняльного піходу до розуміння національної безпеки. Порівняльний метод дав змогу простежити етапи розвитку та функціонування Стратегії національної безпеки на різних етапах. Історичний метод дав можливість простежити генезу виникнення концепту національної безпеки. Системний підхід для аналізу окремих стратегій сфери національної безпеки передбачає певне уявлення про систему більш загального порядку.

Структура та обсяг курсової роботи : Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, що включають до себе одинадцять підрозділів, висновків, списку використаної літератури, Обсяг роботи – 49 стор.

Розділ 1. Поняття та основні теоретичні підходи до осмислення концепту національної безпеки

1.1. Класифікація таких понять як: національна безпека, національні цінності, національні інтереси, теоретичні підходи до поняття безпеки.

Варто навести класифікацію та типологію таких понять як: національна безпека, національні цінності, національні інтереси. Кандидат політичних наук Олексій Глазов у своїй роботі під назвою «Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники» виділяє такі основні елементи структури національної безпеки¹:

- державну безпеку – поняття, що характеризує рівень захищеності держави від зовнішніх і внутрішніх загроз;
- громадську безпеку – поняття, виражене у рівні захищеності особистості і суспільства, переважно, від внутрішніх загроз;
- техногенну безпеку – рівень захищеності від загроз техногенного характеру;
- екологічну безпеку і захист від загроз стихійних лих;
- економічну безпеку;
- енергетичну безпеку;
- інформаційну безпеку;
- безпеку особистості.

Також він виокремлює три основних теоретичних підходи в розумінні сутності національної безпеки. У межах першого підходу, представниками якого є А. Волферс, Д. Гадді, Г. Даєм, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен, М. Міхалка та ін.,

¹ Глазов О. В. Національна безпека: сутність, ознаки, концепція та геополітичні чинники / О. В. Глазов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2011. - Т.155,Вип.143 С.42-46.

увага акцентується на захисті цінностей суспільства. Серед базових цінностей виокремлюють політичну незалежність, економічний добробут, розвиток, справедливість тощо. При цьому безпека визначається не лише як захищеність національних цінностей, але і як їх безперешкодне поширення. Інший напрям наукових розробок полягає в дослідженні національної безпеки у контексті захисту національних інтересів. Представниками цього напрямку є ряд українських, російських та західних науковців: А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, С. Браун, О. Данільян, О. Дзьобань, М. Каплан, Г. Моргентау, М. Панов, С. Хоффман та ін. Слід також звернути увагу на розширення змісту поняття «національна безпека»: якщо раніше забезпечення національної безпеки розглядалось у контексті захисту інтересів насамперед держави, то в сучасних дослідженнях увага звертається на захист інтересів особи (громадянина) та суспільства. І третій напрямок у дослідженні феномена національної безпеки. Його представники наголошують на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів, необхідності врахування їх взаємообумовленості у дослідженні проблем національної безпеки. Серед учених, котрі поділяють цю точку зору, можна назвати А. Величка, І. Волощука, В. Горбуліна, Б. Демидова, А. Качинського, В. Ліпкана, Г. Ситника та ін. «Саме державні органи і посадові особи формують нормативно-правову базу в сфері забезпечення національної безпеки, приймають рішення щодо запобігання і нейтралізації загроз, виконання яких має обов'язковий характер» – вважає Олексій Глазов. Також він наголошує на тому, що важливою є монополія держави на застосування державної воєнної організації та здійснення інших передбачених законами заходів примусового характеру щодо забезпечення національної безпеки. Забезпечення ж національної безпеки передбачає підтримку відповідного рівня стабільності соціальної системи, що гарантував би її подальше існування і розвиток. Необхідно зазначити, що головними об'єктами національної безпеки виступають громадяни (їх права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності), держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність). Також дуже доречним, на мою думку, є наведення наступної цитати : «Формування політики держави має будуватись із дослідженням саме природи і джерел

виникнення загроз, а не їх наслідків». Наступним дослідником такої проблематики, результати якого я б хотіла навести є доктор історичних наук Павло Гай-Нижник. Який наводить класифікацію національного інтересу та системи національних цінностей. На його думку розрізняється фіксований (постійний) і змінний зміст національного інтересу. Незмінна частина включає завдання забезпечення зовнішньої безпеки держави. Змінна частина змісту розглядається через призму наявної політичної ситуації, особистісних якостей представників політичної еліти, актуальних тенденцій в різних сферах суспільного життя тощо. На думку автора саме система національних цінностей утворює правову, філософську та етичну основу для забезпечення подальшого існування держави. Їх втрата може призвести до зникнення нації як самостійного суб'єкта міжнародних відносин. Аналізуючи поняття «національні цінності» слід зазначити, що це предмети, явища та їх властивості, що задовольняють потреби особи, суспільства і держави в безпечному існуванні та прогресивному розвитку. А. Возженников, у свою чергу, вважає, що: «національні цінності – це наявні та ідеальні соціальні, матеріальні та духовні блага, що задовольняють потреби та інтереси людей і сприяють прогресивному розвитку особи, суспільства і держави». Також він вважає провідною ідеєю Стратегії національної безпеки має стати теза про активізацію зусиль, спрямованих на консолідацію української нації навколо спільних національних інтересів та цінностей. Головним критерієм або центральною роллю національної безпеки є цінності. Тобто ми маємо розуміти, що саме ми захищаємо та чому саме загрожує небезпека. Абсолютної безпеки досягнути не можливо і також відчувати повну безпеку не можливо, адже в самій назві концепту мається на увазі що щось або безпечно або небезпечно. Проблема полягає в тому, що усі складові цього поняття двозначні та конкретно не визначені. Протиріччя приховані в самій концепції і неможливість вказати, які цінності включені в концепцію національної безпеки або їх занадто узагальненість, абстрактність часто породжують плутанину і не дають відповідей на питання. Також прагнення до безпеки завжди пов'язано з жертвуванням певних цінностей, тобто це робить таку політику предметом моральних суперечок. Явище війни - основна тема дослідження безпеки.

Використання військової сили завжди ставало вирішальним рішенням та здійснювало вплив на суспільства в усі часи. Проте не варто виключати і не воєнні явища, які можуть загрожувати державі і окремим особам. Деякі автори пропонують розширити поняття "безпека", включивши такі теми: віч, бідність, екологічні небезпеки, зловживання наркотиками. Також деякі з них вважають, що військова міць не гарантує благополуччя. Залучення таких тем - це наявний приклад розширення діапазону проблеми національної безпеки. Попри все це військова сила залишається центральним елементом міжнародної політики. Безпека зазнала постійних трансформацій після 2 світової війни : роль військової ідентифікації зменшена, в той час як проблема суверенітету і оборони залишається центральною. Альтернативний шлях до більш широкої концепції безпеки заключається в розширенні повістки дня в області безпеки , включивши загрози відмінні від воєнних. Проте історично військовий спектр був найважливішим. Дослідник сек'юритизації Оле Вейвер, яким і був вперше використаний термін сек'юритизації, розуміє, що питання про безпеку зазвичай піднімається в ситуаціях, коли щось загрожує національному суверенітету або незалежності. Це державо-орієнтований підхід. Розроблена теорія сек'юритизації повинна відповідати на питання як безпекові проблеми створюються і як безпека в результаті перетворюється на політику. Вейвер говорить про безпеку як про ситуацію, в якій одночасно існує загроза і пропонується вирішення проблеми. А небезпека - ситуація, в якій існує загроза, але вирішення їй не пропонуються. Тому безпека - це мовленнєвий акт, і тільки політична еліта може бути акторами мовленнєвої дії, оскільки тільки вони мають монополію на засоби , аби зупинити загрозову ситуацію від подальшого розвитку. Для того, аби сек'юритизувати проблему, вона повинна бути представлена як екзистенційна загроза. І все, що стосується цього питання, має бути абсолютним пріоритетом. Це також дозволяє політичним суб'єктам вживати заходів, які інакше не будуть необхідними чи прийнятними. Отже, достатньо тлумачити проблему, як загрозу, аби зробити перехід до сек'юритизації. Сек'юритизація починає відбуватися, коли захисники, як правило еліта визначають загрозу і пропонують рішення. І зазвичай це має відбуватися в надзвичайних умовах. Таким чином

сек'юритизація відбувається лише тоді, коли рішення йде всупереч звичайним правилам. Сек'юритизація буде завершена, коли парламент проголосує за проблему і надасть їй офіційну підтримку. Елітарний дискурс, який бажає висвітлити проблему, повинен бути узгоджений з почуттями та поглядами аудиторії. Тому замість простого мовленнєвого акту, сек'юритизація - це процес, в якому актор прагне переконати аудиторію підтримати дії безпеки. Тобто коли проблема визначається, як загроза політичним актором, він повинен резонувати це з аудиторією, задля виправдання подальших дій. Звертаючись до аудиторії з такими займенниками як «ми», «наша», автор переконує їх, що вони є на тій самій хвилі (намагається зробити їх теж відповідальними), за допомогою: повернення до колективної пам'яті, спогадів, артикуляція почуттями та сприйняття, прийняття цієї повістки аудиторією - є ефективними методами. Процес сек'юритизації означає, що «ми» чи «інші» відмінності приводять нас до іншого важливого моменту. А саме ця теорія має своє коріння у бінарному друзі проти ворога представленому Карлом Шміттом. За яким головне політичне розділення - це розділення за принципом друг-ворог. Ворог - саме політичний ворог, ворог моєї групи, з якою я себе ідентифікую(нація, народ). Тобто це публічний ворог. І звідси сек'юритизація питання означає, що учасники хочуть вдатися до конфлікту з потенційним ворогом. Недивлячись на це існують також невоєнні загрози, які можуть бути використані для сек'юритизації ситуації. Політичні загрози переважно спрямовані на послаблення здатності держави самоорганізуватися, зменшення її легітимності. Вони можуть варіюватися від тиску на уряд шляхом підбурювання до відокремлення, переворотів та інших підірвних дій. Ці дії можуть бути підготовкою до подальшої військової окупації, але не завжди. Зазвичай поширеними зовнішніми загрозами є ті, які пов'язані з етнічним розмаїттям. Розглянувши проблематику сек'юритизації постає питання щодо розширення поняття «безпека», включивши такі теми: віч, бідність, екологічні небезпеки, зловживання наркотиками. І таке розширення є зіткненням традиційного підходу та ліберального. Зрозуміло що для традиційного підходу(реалістів) безпека є найголовнішою цінністю, тоді як для лібералів найголовнішим є свобода особистості та її права. І сек'юритизація таким чинном є певним містком, балансом

між цими двома протилежними підходами. А також сек'юритизація допомагає залучати у безпекову проблематику такі явища, які до того вважалися маргінальними. В статті «БЕЗПЕКОВА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ»² Мелеганич Г.І. зауважує, що національну безпеку, яку традиційно вважають станом відсутності загроз для держави, супроводжує стан конкуренції між державами, конфліктів, можливих війн. «Класична реалістична школа у безпековій науці вважає, що основні безпекові загрози – воєнні і йдуть від інших держав. Тому стратегічне управління у безпековій сфері дає змогу правильно «позиціювати» державу й забезпечити їй найбільший успіх у світі в реалізації національних інтересів» - підсумовує Мелеганич.

1.2. Трансформація та зміни до закону про національну безпеку України

Закон України «Про основи національної безпеки»³ був прийнятий 19.06.2003 року та до нього було внесено 13 поправок. Цей закон визначає базові засади державної політики, що спрямована на захист національних інтересів і гарантії безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. В 1 статті даються визначення таким термінам як : національна безпека, національні інтереси, загрози національній безпеці, воєнній організації держави, правоохоронні органи. Також визначаються об'єкти національної безпеки, це людина і громадянин, їхні конституційні права і свободи, суспільство з усіма властивими йому цінностями та основами життєдіяльності та держава і її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність та недоторканність. Суб'єктами національної безпеки є Президент

² Мелеганич Г.І. БЕЗПЕКОВА СТРАТЕГІЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ URL: <file:///C:/Users/PC/Downloads/2518-9177-1-PB.pdf>

³ Закон України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2013р. № 964 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20030619>

України, Верховна Рада, Рада національної безпеки і оборони України, Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України, суди загальної юрисдикції, прокуратура України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, громадяни України, Збройні Сили та Служба безпеки України. «Основними принципами забезпечення національної безпеки є пріоритет прав і свобод людини і громадянина, верховенство права, пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів; своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам, використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки. Пріоритетами національних інтересів України є : гарантування конституційних прав і свобод людини, розвиток громадянського суспільства, захист державного суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України, гарантування вільного розвитку та використання російської та інших мов національних меншин України» - зазначалося в законі. Забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя, конкурентноспроможна ринкова економіка, зростання рівня життя і добробуту населення, зміцнення науково-технічного потенціалу, забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, євроінтеграція України, та розвиток інтелектуального потенціалу Українського народу. Загрозами національній безпеці названо : посягання на територіальну цілісність України, а також втручання у внутрішні справи з боку інших держав, регіональні, локальні конфлікти у світі, а також поблизу кордонів України. В державній сфері розвідувально-підривна діяльність іноземних служб, поширення корупції, використання ядерних об'єктів на території України з терористичною метою, незаконне ввезення зброї, радіоактивних і наркотичних засобів, прояви сепаратизму, нелегальна міграції, втягування України в регіональні збройні конфлікти чи у протистояння з іншими державами, наявність військ та озброєнь поблизу кордонів України, повільне здійснення реформ та недостатнє фінансування у воєнній сфері. У внутрішньополітичній сфері: порушення законів

України органами державної влади та органами місцевого самоврядування, можливість виникнення міжконфесійних та міжетнічних конфліктів, радикалізація національних менших та деяких релігійних громад. Основним вектором розвитку з питань національної безпеки України є інтеграція в ЄС та НАТО. Участь України в системах колективної безпеки. Адаптація українського законодавства до європейського. Прискорення процесів делімітації та демаркації кордонів, дотримання угод щодо тимчасового розташування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України. В поправці 2010 року⁴ прибрано інтеграцію та вступ до НАТО. В редакції 2015 року⁵ були внесені зміни. А саме в окрему графу було внесено співпрацю з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації.

Отже, в 1 розділі вдалося проаналізувати різні підходи до концепту національної безпеки, визначити різні елементи національної безпеки, що говорить, що цей концепт є багаторівневим, різновекторним, та включає в себе різні компоненти життєдіяльності держави. Окрім цього вдалося побачити, як концепт трансформувався з часом і що він представляє з себе в постмодерному часі. Отже, за основу в цій дипломній роботі було взято реалістичний підхід, за яким безпека розглядається як похіда від влади, де безпека є ціллю, а влада є маршрутом до неї. Стандартною одиницею безпеки вважається суверенна територіальна держава. А сама концепція національної безпеки включає політичну незалежність і територіальну цілісність в якості цінностей, які належить захищати. Військова загроза вважається єдиною загрозою.

⁴ Закон України «Про основи національної безпеки» від 20 липня 2012 р. №2411
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20100720>

⁵ Закон України «Про основи національної безпеки» від 1 січня 2015р. №35
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15/ed20150101>

Розділ 2. Підходи до національної безпеки та оборонної політики , їх трансформація в нормативних документах, часів правління Леоніда Кучми(1994-2005) та Віктора Ющенка(2005-2010)

2.1. Основні засади воєнної доктрини України 2004 року

Воєнна доктрина - це сукупність воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних та військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави. На початку доктрини зазначається, що Україна не вважає жодну державу своїм воєнним противником. Обстановка навколо України характеризується нестабільністю і динамічністю подій та процесів, які виникають у зв'язку зі змінами в міжнародній системі, системі колективної безпеки, недостатній ефективності у розв'язанні міждержавних або внутрішньодержавних проблем, реформування збройних сил деяких країн, прояв міжнаціональних та міжетнічних суперечностей, розповсюдження ядерної зброї, територіальні суперечки між державами, поява новітніх видів зброї та інформаційних технологій, що змінюють традиційне уявлення про характер збройної боротьби. У доктрині зазначається, що головною метою забезпечення воєнної безпеки України є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці України у воєнній сфері. Основними потенційними зовнішніми загрозами національній безпеці України у воєнній сфері вважаються : розповсюдження зброї масового ураження, можливість втягування України у протистояння іншим державам чи в регіональні війни, міжнародний тероризм, нестабільна воєнно-політична ситуація у сусідніх державах, нарощування іншими державами військ та озброєнь поблизу кордонів України. А внутрішніми загрозами національній безпеці України у воєнній сфері є діяльність екстремістських, сепаратистських, радикальних релігійних організацій та створення терористичних організацій, послаблення боєздатності Збройних Сил шляхом зниження рівня забезпечення військовою і спеціальною технікою та озброєнням нового покоління, недостатнє фінансове забезпечення та повільне здійснення реформування Воєнної організації держави. Базові концепції щодо забезпечення воєнної безпеки України : партнерство спрямоване на підвищення

стратегічної рівноваги в Центральній і Східній Європі; запобігання збройній агресії проти України використанням воєнно-силового стримування. Принципи у забезпеченні воєнної безпеки це невисування територіальних претензій до прилеглих країн і невизнання Україною територіальних претензій до неї, а також пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів, використання в національних інтересах систем міжнародної колективної безпеки. Важливою умовою забезпечення воєнної безпеки вважається політика євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО. Окрім цього завершення договірно-правового оформлення державного кордону України. У загрозовий період та у разі початку війни використання Україною можливостей колективної безпеки, а також можливості отримання військової допомоги від інших держав і міжнародних організацій. Автори доктрини заявляють про готовність України стати повноправним членом НАТО та ЄС. Євроатлантична інтеграція України з орієнтацією на вступ до НАТО є найважливішим пріоритетом внутрішньої та зовнішньої політики. У найближчій перспективі широкомасштабне застосування воєнної сили проти України є малоімовірним. Однак в редакції від 24.08.2004 року ⁶ намір щодо всупу в НАТО було прибрано зі змісту в зв'язку з відмовою Україні в членстві в альянсі⁷. Проте вже в новій редакції⁸ 2005 року за часів правління В. Ющенка членство в альянсі було поновлено.

⁶ Закон України «Про Воєнну доктрину України» від 24 серпня 2004р. № 800 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004/ed20040824>

⁷ Нова Воєнна доктрина України, URL: [file:///C:/Users/PC/Downloads/viche_2015_19-20_15%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/viche_2015_19-20_15%20(1).pdf)

⁸ Закон України «Про Воєнну доктрину України» від 24 травня 2005р. № 702 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004/ed20050524>

2.2. Стратегічний оборонний бюлетень України 2004 року

Стратегічний оборонний бюлетень - це документ оборонного планування, який розробляється з метою визначення основних напрямів реалізації воєнної політики України. Вперше бюлетень з'явився в 2004 році і був розрахований на період до 2015 року. Бюлетень 2004 року був опублікований за правління другого Президента України Леоніда Кучми (1995-2005 рр.) Бюлетень складається з 3 розділів та заключної частини. У вступному слові, Леонід Кучма окреслив основні пріоритети зовнішньої політики України, назвавши курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію безальтернативним. Розширення НАТО сприяє зміцненню довіри та безпеки на європейському континенті. Визначення політики НАТО та ЄС ключовим елементом глобальної політики. Чітко описаний вибір України відмовитися від стратегічного наступального озброєння, радикальне скорочення чисельності військових формувань та ліквідація ядерної зброї на колективну безпеку. Постає ціль створення таких Збройних Сил, які здатні будуть відповідати сучасним вимогам та забезпечать реалізацію національних інтересів у воєнній сфері, братимуть участь у всьому спектрі операцій коаліційних сил. Ототожнення української безпеки з європейською безпекою і залежність українського економічного клімату від міжнародної економічної кооперації. А тому, вважають автори бюлетню, українські інтереси будуть краще реалізовуватися завдяки вступу України до НАТО та ЄС. Безпека визначалася як : « підтримання та розвиток сприятливих умов для свободи, незалежності та процвітання держави». Автори наводять два виміри оборонної політики : національний та міжнародний. В національному оборонна політика сприяє миру та стабільності. Найбільш важливими завданнями в цій галузі є забезпечення захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання у внутрішні справи України - зазначається в бюлетні. В міжнародному вимірі Україна зацікавлена в сприянні миру і стабільності в Європі і внесок в цю справу найкраще може бути реалізований шляхом зміцнення і поглиблення партнерства з відповідними міжнародними організаціями та інтеграцію воєнно-політичної, військової діяльності в рамках європейської та міжнародної систем

безпеки. Зменшення Україною кількості озброєнь та військової техніки описується як таке, що робить свій внесок у подальше згорання озброєнь в Європі, своїм прикладом залучає до цього процесу інші країни. Дано визначення традиційним та нетрадиційним загрозам. Відмова від інтеграційної політики проголошується як загроза опиненню поза межами європейської спільноти. Однак автори зазначають попри прагнення до членства НАТО і ЄС, відносини з добросусідською Російською Федерацією та іншими країнами СНД і надалі залишатимуться ключовим елементом зовнішньої політики України. Потенційними загрозами названі : політичні втручання у внутрішні справи України, воєнно-політичний тиск, розвідувально-диверсійна діяльність, економічний шантаж із застосуванням заходів та санкцій економічної блокади, припинення поставок енергоресурсів, міжнародний тероризм, воєнно-політичні конфлікти поблизу кордонів України. Спроби розпалення регіонального сепаратизму, етнічних і релігійних конфронтацій. А також незавершеність процесу делімітації та демаркації державного кордону може ініціювати територіальні претензії до України з боку інших держав. Широкомасштабна агресія проти України вважається малоімовірною. Стверджується, що участь у міжнародних миротворчих операціях має виняткове значення для національних інтересів.

2.3. Проблема безпеки у Білій книзі 2007 року

Біла книга України - це щорічне видання Міністерства оборони України. Щорічне видання «Біла книга» видається відповідно до положень Закону України⁹ з метою постійного інформування суспільства про функціонування Збройних Сил України. Особлива увага приділяється питанням оборонної політики держави. Біла книга 2007 року видана

⁹ Закон України «Про демократичний контроль над Військовою організацією та правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003р. №975 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15/ed20030619>

під час правління Віктора Ющенка. Це видання присвячене проблемам реформування та розвитку Збройних Сил України. У виданні проясняється поточний стан Збройних Сил та головні напрями наступного розвитку війська, окреслені в Державній програмі розвитку Збройних Сил України на 2006-2011рр. Біла книга складається з вступного слова Президента України, тогочасного Міністра оборони України та 8 розділів. У вступному слові Віктор Ющенко зауважує, що Україна не має альтернативи створенню боєздатного високопрофесійного війська, спроможного вчасно і адекватно реагувати на виклики сучасності. І вважає, що це завдання – надпріоритетне для всіх органів державної влади і для всього суспільства. Його вирішення потребує комплексних зусиль і ретельних розрахунків, а головне – утвердження якісно нових підходів і навіть нової психології. Крім цього Президент відмітив адаптацію національної воєнної політики до нових міжнародних реалій. Знаковим він вважає приєднання України до Багатонаціональних миротворчих сил у межах діяльності Ради міністрів оборони країн Південно -Східної Європи. «Це рішення – перший конкретний крок на шляху України до досягнення стратегічної мети – повної інтеграції України до Організації Північноатлантичного договору як до механізму колективної безпеки. Це завдання визначено національною воєнною доктриною. Цей курс – непорушний»- проголосив 3-й Президент України. Також в Білій книзі 2007 року передбачалися умови створення контрактної військової служби і Президент наголосив на тому, що 2009 рік має стати останнім роком строкової служби в українській історії : «...Має бути вирішений весь комплекс завдань, пов'язаних із фінансуванням військових потреб, і особливо – потреб переходу до формування професійної армії на контрактній основі. Це має бути одним з пріоритетів при доопрацюванні Державного бюджету України на 2008 рік і при підготовці бюджету на наступний рік...». Завершив він словами про пріоритетність відродження престижу військової служби в суспільстві, а умови цієї служби зробити справедливими і привабливими. «Кожен військовий, від солдата до генерала має постійно відчувати надійну турботу з боку держави і суспільства» - підсумував Віктор Ющенко. Важливими також є слова Міністра Оборони , Юрія Сханурова ,про те, що під час навчання з оперативного забезпечення та логістики

“Артерія-2007” була вперше розгорнута система всебічного забезпечення дій Сухопутних військ, Повітряних Сил та Військово-Морських Сил. Цим навчанням доведено до логічного завершення черговий річний цикл підготовки військ (сил), який було оголошено Роком удосконалення оперативного і матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил, підвищення рівня безпеки військ (сил) та вибухопожежобезпеки баз, складів і арсеналів. Далі Міністр перераховує кількість антитерористичних операцій, у яких взяла участь українська армія: «2007 року було започатковано повномасштабну участь в антитерористичній операції “Активні зусилля”. Корвети “Тернопіль” та “Луцьк” протягом трьох місяців виконували завдання в Середземному морі, а наступного року до операції приєднається фрегат “Гетьман Сагайдачний”». Також Міністерством оборони започатковано проекти зі створення нових систем озброєнь і модернізації основних систем озброєнь. Планово здійснилась професіоналізація Збройних Сил і перехід до комплектування військ (сил) військовослужбовцями за контрактом. Далі він говорить про збільшення ролі Збройних Сил у забезпеченні внутрішньої безпеки країни. Також в 2007 році забезпечення обороноздатності держави, крім суто військових, мало багато політичних, економічних, соціальних і правових аспектів. Однією з головних перешкод переходу армії на професійну основу Міністр назвав багатотисячну чергу військовослужбовців на отримання житла. Вирішення цього питання є безумовним пріоритетом Міністерства оборони на найближчу перспективу. В першому розділі здійснений підсумок розвитку Збройних сил України в 2007 році. Головними результатами виконання Державної програми в частині професіоналізації Збройних Сил є: плани комплектування особового складу військовослужбовців за контрактом виконані у 2006р. – на 94%; у 2007р. – 101,8%. Створюється фонд службового житла. Виразним показником підвищення соціальної престижності військової служби за контрактом вважається збільшення питомої ваги військовослужбовців-контрактників з вищою освітою удвічі – з 6,6% у 2006р. до 13,4% у 2007р. Загалом, на той час кожен сьомий військовослужбовець за контрактом мав повну або базову вищу освіту. Запроваджена служба на контрактних засадах у військовому резерві: сформована її нормативно-правова база;

у 2007р. проведено успішний експеримент з підготовки понад 1 000 резервістів. Наступним результатом є запровадження кадрового менеджменту, який передбачає забезпечення індивідуального підходу в кадровій роботі. Головним елементом кадрового менеджменту є оцінка результатів службової діяльності офіцера з урахуванням рівня його особистої підготовки та рівня готовності підпорядкованої йому військової частини (підрозділу) до виконання завдань за призначенням. Окрім цього, запроваджено принцип безперервної освіти офіцерів протягом усієї службової кар'єри, який реалізується в системі курсової підготовки тактичного, оперативного-тактичного та оперативного-стратегічного рівнів. Також у повсякденне життя офіцерського корпусу було запроваджено засади військового колективізму: на новий рівень піднесена роль офіцерських зборів; започаткована традиція офіцерських балів; сформована нова моральна атмосфера відповідальності, взаємодопомоги, дотримання принципів офіцерської честі та гідності. Протягом 2005-2007рр. побудовано (придбано) 12,6 тис. квартир для військовослужбовців. Проте, житлове питання залишається найбільш гострим, його вирішення потребує спільних зусиль центральних і місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування. Разом з цим створена організаційна та технологічна база для модернізації і подовження ресурсу літаків Ан-24, Ан-26, Ан-30, МіГ-29, Су-24, Су-25, Су-27, Л-39; зенітних ракетних комплексів С-300, "Бук М1", танків і легкої броньованої техніки. Запроваджена нова система державних закупівель шляхом створення єдиного тендерного комітету, що усуває розпорошення коштів, дозволяє підвищити рівень прозорості та контролю над процесом закупівель і забезпечити ефективність використання бюджетних асигнувань. У 2007р. започатковане створення окремого виду військ – Сил спеціальних операцій. В книзі зазначається, що чисельність Збройних Сил скорочується, згідно з показниками, визначеними Державною програмою та відповідними законами України. На кінець 2007р. вона складає 200 тис. осіб, у т.ч. – 152 тис. військовослужбовців. Запроваджена нова система медичного забезпечення. У 2006р. розроблена та запроваджена Програма розвитку медичного забезпечення Збройних Сил України на 2006-2011рр., яка передбачає створення мережі військових медичних закладів, об'єднаних

централізованим управлінням. На виконання програми, за територіальним принципом, створені п'ять регіональних військово- медичних клінічних центрів, укомплектованих у 2007р. новітньою медичною апаратурою, належним обладнанням, необхідними медикаментами. Фінансування залишається головною проблемою виконання Державної програми розвитку Збройних Сил : невідповідність обсягів фінансування, передбачених самою Програмою, показникам, що затверджуються законами про Державний бюджет, а також – реально отриманим Так, затвердження Законом про Державний бюджет на 2007р. видатків в обсязі 9,13 млрд. грн., замість передбачених Державною програмою 10,3 млрд. грн., унеможливило виконання заходів, передбачених названою програмою, в повному обсязі. Загальне недофінансування Державної програми розвитку Збройних Сил України у 2006-2007рр. становить понад 4 млрд. грн. За збереження такої тенденції Збройні Сили недоотримають близько 10,5 млрд. грн. або 14,2% із передбачених Програмою 73,4 млрд. грн. Частка призначень на утримання Збройних Сил у 2007р., порівняно з минулим роком, скоротилася з 79% до 64%. Варто зазначити, що вся модернізація, реформування та структурні зміни в матеріально-технічному забезпеченні Збройних Сил здійснювалися з метою підвищення їх гнучкості, універсальності, відповідності сучасним потребам військ (сил) і стандартам НАТО. У 2 розділі було проаналізовано удосконалення оперативного та матеріально-технічного забезпечення збройних сил, підвищення рівня безпеки військ(сил). Загалом протягом 2006-2011рр. підлягало скороченню 72 військові частини та установи оперативного й матеріально-технічного забезпечення. В книзі зазначається, що у 2007 році фінансування за бюджетними програмами оснащення ОВТ, порівняно з попередніми роками, збільшилося майже втричі і склало 682 млн. грн. Зазначилось, що у 2007р. переозброєння Збройних Сил ускладнилося браком фінансових ресурсів. За цих умов закупівля нових ОВТ в достатніх обсягах була неможливою. Окрім цього, у 2007р. допомога в утилізації боєприпасів надавалася міжнародними організаціями, насамперед, НАТО, ЄС та ОБСЄ, а також окремими країнами. Було утилізовано понад 108 тис. одиниць стрілецької зброї. Варто зазначити, що проект знищення надлишкових боєприпасів, стрілецької зброї, легких

озброєнь і переносних зенітних ракетних комплексів, ініційовано США. Також покращення фінансування Програми забезпечення живучості та вибухопожежобезпеки арсеналів баз і складів дозволило у 2005-2007рр. значно підвищити рівні живучості арсеналів, баз і складів Збройних Сил, безпеки зберігання на них озброєнь, ракет і боєприпасів. В розділі 3 проаналізовано та розібрано організаційну структуру Збройних Сил України, а також повідомлено про переведення управління миротворчими контингентами Збройних Сил на триступеневу систему, забезпечення відповідності їх діяльності стандартам НАТО, і що це сприяє підвищенню оперативності та ефективності як самого управління, так і застосування миротворчих підрозділів. Окрім цього у 2007 році започатковане створення Сил спеціальних операцій та нового органу військового управління – Управління Сил спеціальних операцій (УССО). Поступово відбувається скорочення чисельності Збройних Сил. « На 2007 рік скорочено 21 тис. осіб, у т.ч. – 13 тис. військовослужбовців. На кінець 2007р. загальна чисельність Збройних Сил становить 200 тис. осіб, у т.ч. – 152 тис. військовослужбовців». - постановлено в Білій книзі. В 4 розділі описана підготовка військ до виконання завдань. Зазначається, що для підвищення рівня боєздатності Збройних Сил максимально використовувалися можливості міжнародного військового співробітництва. Відбулося вивільнення Збройних Сил від виконання невластивих їм функцій (забезпечення харчування, обслуговування та охорони військових містечок). Для підвищення ефективності бойової підготовки максимально використовувалися можливості участі України в багатонаціональних навчаннях, миротворчих місіях і міжнародних програмах, таких як : “Партнерство заради миру”, Міжнародної військової освіти та підготовки (International military education and training, IMET). Вперше було проведено комп’ютерне тренування з управління військами (силами) та навчання з пошуково-рятувального забезпечення, а також започатковане впровадження у процес навчання особового складу новітніх тренажерів, лазерних імітаторів стрільби, навчально-тренувальних комплексів, заснованих на використанні комп’ютерних технологій. Протягом 2007 року представники та підрозділи Збройних Сил України взяли участь у 17 багатонаціональних військових

навчаннях, що відбувалися в рамках багатостороннього співробітництва, програми НАТО “Партнерство заради миру” та навчань НАТО. В 5 розділі йшлося про професіоналізацію армії. Були запроваджені нові підходи до кадрової політики, а саме : « запровадження системи кадрового менеджменту централізованого типу, впровадження механізмів управління кар’єрою персоналу, його професійної підготовки соціального забезпечення, а при звільненні – адаптації до цивільного життя». Все це робилося задля можливості застосувати індивідуальний підхід та забезпечити прозорість. А також збалансувати інтереси служби та особи. Окрім цього з 2005р. Міністерство оборони активізувало діяльність з організації вивчення іноземних мов (насамперед – англійської як мови міжнародного спілкування) персоналом Міністерства оборони, Генерального штабу, інших органів військового управління, військовослужбовцями ОСШР, частин і підрозділів, залучених до багатонаціональних навчань, миротворчих контингентів Збройних Сил України. У 6 розділі йшлося про соціальні гарантії військовослужбовцям. Розділ 7 вважаю одним з найважливішим адже в ньому описується новий формат відносин армії і суспільства. В цьому розділі описано роль Збройних Сил у вирішенні надзвичайних ситуацій та ліквідації наслідків стихійних лих, а також у знешкодженні боєприпасів. «У 2007р. групами розмінування Збройних Сил знищено близько 24 000 боєприпасів часів колишніх війн на площі 486 га. А загалом, починаючи з 1992р., на території України виявлено та знешкоджено майже 500 тис. вибухонебезпечних предметів.» - зазначається у книзі. Описано також роль і участь Громадської ради та громадянських інститутів в питаннях життєдіяльності, культурних та соціальних заходах пов'язаних зі Збройними Силами. Важливу роль відіграло реформування інформаційних структур, а саме створено шість інформаційних відділів (медіа-центрів) у регіонах України (схема 7.3)³ . Скорочена кількість місцевих військових газет (“Армія України” – Львів; “Крила України” – Вінниця, “Слава і честь” – Одеса), їх персонал пройшов перенавчання для наступного призначення на посади в регіональні медіа центри. Відбувається підвищення ефективності центральних військових ЗМІ : «Започатковано видання її періодичного спецвипуску “Євровибір”; покращено макет журналу “Атлантична

панорама”. В усіх військових ЗМІ збільшена кількість матеріалів, що висвітлюють міжнародне військове співробітництво в рамках ГУАМ, Програми НАТО “Партнерство заради миру”, а також участь України в антитерористичній операції Альянсу “Активні зусилля” та в миротворчих місіях під егідою ООН і НАТО. Забезпечувалося також оперативне висвітлення заходів воєнної реформи, професіоналізації армії, міжнародних навчань, участі підрозділів Збройних Сил у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, розмінування вибухонебезпечних об’єктів, надання медичної допомоги цивільному населенню». Розділ 8 присвячений міжнародному співробітництву та миротворчій діяльності. Пріоритетом співробітництва визначено: поглиблення співробітництва з країнами ЄС та НАТО, державами СНД, та країнами інших регіонів, співробітництво у сфері контролю над озброєннями, роззброєння, інформування громадськості з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. Відбулася імплементація Плану дій Україна-ЄС на 2007р. У рамках цього плану представники Міністерства оборони та Генерального штабу брали участь у переговорах з укладення нового базового договору між Україною та ЄС. За результатами переговорів підготовлений проект розділу “Політичний діалог і реформи, а також співробітництво у сфері зовнішньої політики та політики безпеки” нового договору. Варто відмітити, що Україна була досить активною в регіональних системах безпеки. Серед країн СНД найбільш активно розвивалося співробітництво з Росією. Дуже активною Україна була в миротворчих організаціях : Протягом 2007р. у міжнародних миротворчих операціях взяв участь 971 військовослужбовець Збройних Сил України і 93 – на посадах миротворчого персоналу. На кінець року 556 українських військовослужбовців виконують завдання в 11 міжнародних миротворчих місіях у дев’яти країнах світу.

2.4. Засади стратегічної політики в сфері національної безпеки в 2007 році

Стратегія 2007 року є першою стратегією національної безпеки часів незалежної України. В першому розділі вноситься пояснення щодо правових та географічних особливостей України, описується роль «помаранчевої революції» в прийнятті Україною європейського вектору та укорінення демократичних цінностей. Свобода

й людська гідність стають певною цінністю і враховуються у вироблені та реалізації її зовнішньої і внутрішньої політики, політики національної безпеки. До національних інтересів відносяться : права і свободи людини, суверенітет України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, верховенство права, конкурентноспроможність України, незалежність та об'єктивність суду. Політика національної безпеки базується на пріоритеті прав і свобод людини і громадянина; верховенство права та пріоритеті договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів, і використання в інтересах України механізмів міжнародної колективної безпеки. Далі автори проекту Стратегії виділяють наступні актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України. Це ціннісно-світоглядне розшарування українського суспільства, яке обумовлюється культурно-історичними відмінностями окремих регіонів України, і спекуляції на цьому внутрішньо і зовнішньополітичних сил; низька ефективність механізмів прийняття та виконання державних рішень, неузгодженість між гілками влади, слабкість інститутів, демографічні кризи, відсутність умов для формування необхідного інвестиційного потенціалу в національній економіці, надмірна залежність від імпорту енергетичних ресурсів, монополізація іноземним капіталом стратегічних галузей економіки, невирішеність подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, рівень розвідки та контррозвідки залишає бажати кращого. Зовнішні загрози, які несуть небезпеку Україні: напруженість навколо формування нових транспортно-енергетичних коридорів з Каспійського регіону, неконтрольоване розповсюдження ядерної зброї, виникає небезпека «заморожених» конфліктів та виникнення нових регіональних конфліктів поруч з кордонами України, насамперед йдеться про довготривале невирішення конфліктів у Придністров'ї та на Кавказі. Посилення негативного зовнішнього впливу на інформаційну безпеку України, що загрожує розмиванням суспільних цінностей і національної ідентичності. При цьому автори зазначають, що недостатніми залишаються обсяги вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту. Стратегічними цілями та завданнями політики національної безпеки названо: «досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об'єктивних,

так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі дотримання прав та свобод громадян.» Задля цього слід поширювати серед населення ідеї спільної історичної долі, єдності, формування національної ідеї. Також автори стратегії вказують на важливість реформування політичної системи в утвердженні плюралістичної демократії та європейських цінностей. Чітко прописаний європейський вектор у вдосконаленні української системи державної влади. Одним із найважливіших завдань в економічному секторі є реформування податкової системи. Стимулювання експорту, передусім високотехнологічного. Також автори включили мовне питання, в якому підкреслили неухильне додержання конституційних гарантій щодо всестороннього розвитку і функціонування української мови як державної на всій території України. Однак у вільному спілкуванні дозволяється використання російської чи іншої рідної мови. В секторі безпеки має відбуватися впровадження демократичних європейських стандартів ; удосконалення правової бази діяльності органів сектору безпеки з урахуванням європейських і євроатлантичних критеріїв. Для забезпечення сприятливих зовнішніх умов для безпеки необхідне : завершення правового оформлення (делімітації та демаркації) державного кордону України, а саме вирішення питання щодо розмежування в Азовському і Чорному морях та Керченській протоці з Російською Федерацією , врегулювання з Румунією спірних питань щодо делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон у Чорному морі, формування зони вільної торгівлі з Європейським Союзом, створення основи для повноправного членства України в ЄС та вступу в НАТО. Українсько-російські відносини мають розвиватися на основі прагматизму, відкритості та взаємовигідної кооперації як ключової умови забезпечення національної та регіональної безпеки. Основними пріоритетами регіонального співробітництва у Балто-Чорноморсько-Каспійському регіоні є: формування спільної енергетичної політики, з країнами регіону ,зокрема у сфері транзиту енергоносіїв; Україна має залишатися активним учасником процесів врегулювання "заморожених" конфліктів у регіоні, насамперед у Придністров'ї.

Отже, головним чином я прослідкувала як за президенства Кучми, Ющенка, змінилося фінансування потреба збройних сил України, і як змінювалися пріоритетні напрямки розвитку. В Білій книзі 2007 року дуже важливою частиною є слова Президента, в яких відображається його бачення розвитку армії, національних інтересів та пріоритетів. Це дає чітке розуміння громадськості усвідомлення Президентом своєї місії та поставлених задач. Тому видання 2007 року виконало поставлену мету інформування громадськості та подальший демократичний контроль. Основними проблемами на той час були: збільшення капіталовкладень, відсутність чітко визначених національних інтересів, необхідність підвищення рівня грошового утримання військовослужбовців за контрактом. Позитивна динаміка відчулася у збільшенні питомої ваги осіб з базовою і вищою освітою в загальній чисельності військовослужбовців за контрактом. Зовнішній вектор Леоніда Кучми та Віктора Ющенка можна охарактеризувати наступним чином : в зовнішній політиці України визначено чіткий пріоритет, а саме співробітництво з НАТО. Напрями співробітництва з ЄС : участь у реалізації Європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО); відмова від ядерної зброї, глобальне роззброєння, нерозповсюдження зброї масового ураження, контроль над озброєннями; надання послуг у сфері авіаційно-транспортних перевезень; забезпечення участі Збройних Сил України в операціях ЄС у складі багатонаціональних формувань. На той час вважалося, що участь Збройних Сил України в міжнародних миротворчих операціях є перспективним і важливим напрямом їх міжнародної діяльності та вагомим внеском держави в забезпечення глобальної безпеки.

Розділ 3. Зміни підходів до національної безпеки та оборонної політики часів правління Віктора Януковича (2010-2014)

3.1. Засади оборонної політики за Білою книгою 2012 року

В 2012 році була опублікована нова Біла книга. Книга складається з 6 розділів та додатків. Відсутнє вступне слово Президента. Вступна частина складається лише зі вступного слова Міністра оборони Павла Лебедєва. Він описав здобутки та досягнення Збройних Сил : « Збройні Сили України забезпечили безпеку проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу. Силами 42 льотних екіпажів успішно виконано завдання щодо протиповітряної оборони у визначених містах на території України під час проведення футбольних матчів. Підвищено рівень оснащення озброєнням та військовою технікою, зокрема кількість боєготових літаків збільшено у півтора рази, відновлено технічну готовність половини бойових кораблів і катерів, прийнято на озброєння модернізовані літаки, вертоліт і радіолокаційну станцію, бронетранспортер та багато інших зразків.» В 1 розділі йдеться про законодавчу базу у воєнній сфері та ресурсне забезпечення. Головними проблемними питаннями у сфері оборони були окреслені : недосконалість законодавчої бази; недостатнє фінансування, яке не перевищує 1% ВВП; неефективне використання ресурсів. За основу взята нова редакція Стратегії національної безпеки України 2012 року. Згідно з якою передбачені нові принципи та напрями удосконалення системи забезпечення національної безпеки, ефективної протидії загрозам і адаптації України до викликів сучасності. Одне з головного, що хочеться відмітити це зазначене подальше впровадження стандартів держав – членів ЄС у сфері пов'язаній з військовослужбовцями; стабілізація ситуації у Збройних Силах, зупинення зниження рівня їх боєздатності та боєготовності, збереження кадрового потенціалу військ (сил), відновлення технічної готовності озброєння. Тобто це говорить про занепокоєння наявним становищем у Збройних Силах. Говориться про зміцнення насамперед науково-екологічного потенціалу. Поставлена задача формування невеликих за чисельністю, але ефективних професійних Збройних Сил, спроможних

виконувати завдання оборони держави в умовах проведення позаблокової політики. Порядок реалізації Стратегії передбачає створення системи моніторингу національної безпеки. Наступним пунктом реалізації Стратегії стало створення функціонування механізму оперативного реагування на ризики та загрози національній безпеці. Одним з етапів реформування та розвитку Збройних Сил названо наближення Збройних Сил до європейських армій за показниками підготовки, технічного оснащення та соціальними стандартами. Варто відзначити плідну працю парламенту у нормативно-правовому забезпеченні діяльності Збройних Сил, а саме : надання щорічної додаткової відпустки за проходження служби у місцевості з особливими природними, географічними, геологічними, кліматичними та екологічними умовами та та посадах, що пов'язані з підвищеним нервово-емоційним та розумовим навантаженням, ризиком для життя і здоров'я. Оборонний бюджет України станом на 2012 рік склав 16 374,3 млн грн (1,09% ВВП), фактично надійшло 14 761,9 млн грн (0,98 % від ВВП). В основному кошти пішли на утримання ЗС України решта на розвиток озброєння та військової техніки. До порівняння нормативна потреба фінансування ЗС становила 21,8 млрд грн на рік (або 1,45 % ВВП). В 2 розілі Білої книги йшлося про структуру та систему управління ЗС. Протягом 2012 йшло створення єдиної спеціалізованої системи управління Збройними Силами України. Центр військ берегової оборони було розформовано з метою централізації та підвищення оперативності управління військами. В 2012 були створені нові війська , це високомобільні десантні війська на базі повітряно-десантної та аеромобільних військових частин. Згідно законодавства України¹⁰ на кінець 2012 року було скорочено 8 тис. осіб. І таким чином чисельність військовослужбовців становила 139 тис. В 2012 було прийнято закон про списання заборгованості підприємствам оборонно-промислового комплексу, що фактично розблокувало

¹⁰ Закон України «Про чисельність Збройних Сил України на 2012 рік» від 20 вересня 2011 р. № 3742 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3742-17>

роботу державних підприємств¹¹. Державними цілями щодо розвитку озброєння та військової техніки були : створення військово-транспортного літака Ан-70, створення ракетного комплексу , а також будівництво 4 кораблів класу “корвет” та закупівля боєзапасу до них. В 3 розділі йшлося про підготовку військ. Був проведений комплекс навчань "Перспектива-2012", навчання проводилися на 7 полігонах Збройних Сил із залученням 4,5 тис. військовослужбовців. 4 розділ описує передумови створення професійних Збройних Сил. В результаті обстеження кадрових органів Міністерства оборони, чисельність кадрових органів було зменшено майже на 670 посад, а видатки на їх утримання – на 41 млн грн. Удосконалено організаційно-правові засади проходження військової служби у Збройних Силах¹². Також розширено перелік посад офіцерського складу, на які можуть призначатися військовослужбовці жіночої статі. Протягом 2012 року близько 3,4 тис. офіцерів та державних службовців підвищили кваліфікацію. 5 розділ описує реалізацію соціальної та гуманітарної політики. Було удосконалено систему мотивації та стимулювання військової майстерності, у т. ч. через запровадження конкурсів (змагань) на кращий підрозділ Збройних Сил¹³ . Зокрема на базі 169-го навчального центру Сухопутних військ проведено конкурси на кращий танковий взвод та артилерійський підрозділ, а у 240 центрі підготовки – на кращу розвідувальну групу. Показовими можна вважати основні завдання Програми військово-патріотичного виховання на 2012–2017 років, а саме : формування в

¹¹ Закон України «Про деякі питання заборгованості підприємств оборонно-промислового комплексу – учасників Державного концерну “Укроборонпром” та забезпечення їх стабільного розвитку» від 6 вересня 2012 р. № 5213 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5213-17>

¹² Закон України «Про Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України» від 10 грудня 2008 року №1153 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153/2008/ed20081210>

¹³ Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про організацію підготовки та проведення конкурсу (змагання) на кращий підрозділ Збройних Сил України» від 8 серпня 2012 р. № 523 URL: https://www.mil.gov.ua/content/other/MOU523_2012.pdf

особового складу та молоді відданості Українському народові, готовності до оборони України, забезпечення захисту її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності; виховання у військовослужбовців гордості за належність до Українського війська, до виду Збройних Сил, військової частини та підрозділу. Авторами документу зазначено, що у 2012 р. було впорядковано діяльність будинків офіцерів та клубів військових частин. Окрім цього відбулося поетапне підвищення пенсій військовослужбовцям¹⁴. В 6 розділі йшлося про міжнародне співробітництво та миротворчу діяльність. Основними пріоритетами на 2012 стало :

- Позиціонування України як однієї з архітекторів європейської системи колективної безпеки.
- Сприяння європейській інтеграції України. Поглиблювався воєнно-політичний діалог з державами-членами Європейського Союзу.
- Розвиток відносин с Російською Федерацією, визначення Росії як стратегічного партнера.
- Формування стратегічного партнерства с США.
- Активізація воєнно-політичного діалогу з країнами Кавказького та Азіатсько-Тихоокеанського регіонів, Латинської Америки та Африки з метою просування інтересів України.
- З Французькою Республікою співробітництво полягає в галузях озброєння і військової техніки.
- Співробітництво з Великою Британією полягало у сфері військової освіти
- Курс на глобальне ядерне роззброєння і нерозповсюдження , контроль над озброєнням.

¹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Про збільшення розмірів пенсій, призначених відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 23 квітня 2012 р. № 355 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/355-2012-%D0%BF/ed20120423>

3.2. Основні засади воєнної доктрини України 2012 року

Нова доктрина зробила наголос на дотриманні політики позаблоковості, аргументуючи це важливим фактором у зниження напруженості воєнно-політичної обстановки в регіоні, і вирішенні завдань оборони власними силами, не виключаючи можливості отримання військової допомоги від інших держав та організацій у разі збройної агресії. А також була внесена нова, відміна від інших доктрин, причина виникнення проблемних питань у воєнно-політичній сфері, а саме прояви сепаратизму, що спричинені незадоволенням культурних потреб національних меншин, низьким рівнем життя населення та особливостями національно-етнічної політики суміжних з Україною держав. Також дестабілізації соціально-політичної ситуації, міжетнічних та міжконфесійних відносин в Україні або її окремих регіонах і місцях компактного проживання національних меншин становить воєнно-політичну загрозу. Взагалі етнічна тематика з'являється у воєнній доктрині 2012 року вперше. Збройна агресія, в результаті якої може виникнути локальна або регіональна війна вважається малоймовірною. Одним з основними принципом запобігання виникненню воєнних конфліктів є дотримання без'ядерного статусу і політики позаблоковості. На відміну від попередніх доктрин в доктрині 2012 року зазначено дії інших держав, що можуть підвищити можливість застосування воєнної сили проти України. Це дає змогу іншим країнам однозначно розуміти, що саме Україна розглядатиме як небезпечні кроки для власної воєнної безпеки. А також Визначено головні цілі, принципи і пріоритети воєнної політики та концептуальні погляди на забезпечення воєнної безпеки України.

3.3. Стратегічний оборонний бюлетень України 2012 року

Станом на 2012 автори стверджують, що утворилося нове безпекове середовище, що значно розширює спектр можливостей, а також загроз і небезпек. Все це пов'язано з процесами формування багатопоплярної моделі світустрою, посиленням впливу нових центрів сил, посиленням ролі фінансово-економічних чинників у

міжнародних відносинах. Одним з чинників, що впливають на безпеку України вважаються співробітництво з провідними міжнародними та регіональними організаціями, підтримання взаємовигідних партнерських відносин на двосторонньому рівні. Глобалізація вказується як фактор, що сприяє конкуренції та залежності держав від неї. Спостерігається перехід до швидкоплинності воєнних дій. Бойові дії характеризуються широким застосуванням новітніх засобів розвідки та ураження противника. Проблема розповсюдження зброї масового ураження, поширення ядерних технологій та набуття все більшими країнами власної ядерної зброї залишається актуальною. Зростає міжнародна нестабільність у зв'язку з невирішеністю проблем міжнародного тероризму, піратства, транснаціональної організованої злочинності. Розвиток технологій збільшує роль інформаційного чинника у забезпеченні безпеки в світі та реалізації зовнішньої політики провідних держав світу. Фактори, які впливають на безпекову ситуацію в світі :демографічні процеси, кліматичні зміни, природні і техногенні катастрофи, міграційні процеси та загострення міжрелігійних та міжетнічних суперечностей. Локальна або регіональна війна проти України знову ж таки залишається малоімовірною. Однак при цьому загрозами та викликами національній безпеці України названо: територіальні претензії до України, які висловлюються окремими представниками деяких політичних сил і рухів; невирішеність договірно-правових питань з приводу оформлення державного кордону України; збільшення мілітаризації у світі; порушення балансу сил у світі; активізація розвідувальної діяльності проти України; нарощування угруповань військ та озброєнь; втручання у внутрішні справи України, шляхом підтримання радикально налаштованих політичних партій (рухів) та окремих груп населення; імовірність застосування санкцій проти України; дестабілізації соціально-політичної, етнічної та релігійної обстановки або в окремих регіонах і місцях компактного проживання національних меншин; зростання кібернетичних загроз; наявність "заморожених" конфліктів, у тому числі поблизу державних кордонів України. Серед внутрішніх чинників загрозу можуть становити: недостатній рівень обороноздатності України; корупція та злочинність; безробіття; неефективність механізмів щодо врегулювання конфліктних ситуацій;

незавершеність реформ у сферах національної безпеки і оборони України. Пріоритетами щодо забезпечення національної безпеки в зовнішньополітичній діяльності України є : зміцнення позиції України в Організації Об'єднаних Націй та її органах, завершення правового оформлення державного кордону, продовження курсу на євроінтеграцію та продовження партнерства з НАТО, сприяння формуванню позитивного іміджу України, сприяння врегулюванню "заморожених" конфліктів в регіонах, що межують з Україною, військово-технічне співробітництво України з іноземними державами, ужиття заходів щодо міжнародної підтримки українського проекту глибоководного суднового ходу р. Дунай - Чорне море, продовження застосування "оборонної дипломатії" як інструменту запобігання конфлікту, проведення аналізу щодо встановлення загроз інформаційній безпеці, розвиток рівноправних відносин с Російською Федерацією. Оформлення в юридично-правовому полі міжнародних гарантій наданих Україні у зв'язку з відмовою від ядерної зброї. Основною політикою в сфері національної безпеки та оборони проголошується неухильне дотримання Україною політики позаблоковості. Також пріоритетом залишається підтримка та розвиток європейської системи колективної безпеки. Окрім цього участь України у розвитку організації за демократію та економічний розвиток займає чинне місце у забезпеченні національних інтересів України, насамперед в торгівельних та енергетичних сферах. Участь України у міжнародних операціях вважається важливою складовою зовнішньої політики. В цьому вбачається її активне залучення до глобальних політичних процесів.

3.4. Засади стратегічної політики в сфері національної безпеки 2012 року

Цей документ в новій редакції був необхідним перш за все з утвердженням нової влади в Україні, яка прийняла принципово іншу позицію як по відношенню до курсу зовнішньої політики (позаблоковий статус) так і щодо процесів в середині країни. Автори проекту Стратегії виділяють наступні актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України. У зовнішньому просторі - це загострення

конкуренції між світовими центрами сил, криза міжнародної системи безпеки, заснованої на ялтинсько-гельсінкських принципах, розмивання системи міжнародних угод в сфері стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних інститутів безпеки, наявність самопроголошених квазідержавних утворень на територіях суверенних держав, інтенсифікація процесів мілітаризації світу, поширення тероризму, наркобізнесу, відмивання брудних грошей, піратства незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транскордонної організованої злочинності, незаконної міграції, торгівлі людьми, кіберзагроз та ін. Крім того, констатується погіршення регіонального середовища безпеки навколо України. До того ж глобальна фінансово-економічна криза стала черговим викликом світовій цивілізації, зумовивши невизначеність перспектив глобальної та національних економік, а так само прискоривши пошук шляхів модернізації суспільних систем. Разом з тим, на тлі посилення загроз і зростання нестабільності в світі з'являються нові виклики міжнародній безпеці - в сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній сферах. З'явилася небезпечна тенденція перегляду національних кордонів поза нормами міжнародного права. Різновекторні геополітичні впливи на Україну в умовах, коли остання не має ефективних гарантій безпеки, наявність біля кордонів «заморожених» конфліктів, а також критична зовнішня залежність національної економіки стали причиною вразливості України говориться в документі. Щодо безпосередніх зовнішніх викликів національній безпеці України, в документі вказується на збереження неврегулювання конфлікту в Придністров'ї і близькість цього регіону до України, невирішеність питання щодо розмежування державного кордону в акваторіях Чорного та Азовського морів і Керченської протоки, відсутність демаркації державного кордону України з Російською Федерацією, Республікою Білорусь та Республікою Молдова, наявність неврегульованих проблемних питань, пов'язаних з тимчасовим перебуванням Чорноморського флоту РФ на території України; недосконалість державної міграційної політики. Також перераховано ряд внутрішніх загроз - як то корумпованість державних інститутів, недосконалість правового регулювання суспільних відносин, погіршення стану економічної безпеки, зростання рівня загроз

енергетичній безпеці, соціально-демографічна криза. Наріжним каменем зовнішньої політики, звідки виходить формування військової політики і бачення військового сектора безпеки держави, можна вважати задекларовану тодішньою владою позаблоковість України. Автори проекту Стратегії беруть за аксіому той постулат, що позаблоковість - об'єктивна необхідність, і декларують, що головним завданням для України є «збереження політики позаблоковості України з урахуванням геополітичних реалій і завдань з протидії сучасним викликам і загрозам.» В щорічному посланні Президента Віктора Януковича, з яким він виступив 7 квітня 2011 року в парламенті, за його словами політика позаблоковості є «наріжним каменем» української зовнішньополітичної доктрини і доктрини безпеки. «Позаблоковість розглядається Україною, як послідовна позиція захисту національних інтересів без участі у військових союзах, що створює необхідні можливості для розвитку партнерських взаємовигідних відносин з іншими державами та міжнародними організаціями в усіх напрямка. Її основним завданням має стати створення «периметра безпеки» вздовж всього державного кордону України», - зазначив Янукович. При цьому, завдяки такій політиці, «Україна має можливість у найближчій перспективі забезпечувати власну безпеку такими засобами, як, зокрема, активна політика європейської інтеграції, продовження конструктивного партнерства та інтенсивної співпраці з НАТО». «У своїй зовнішній політиці Україна віддає перевагу багатостороннім варіантам прийняття значних рішень глобального та регіонального характеру, заперечуючи однобічність як фактів посилення напруженості і стимулювання конфліктів», - сказано в посланні¹⁵. Автори проекту Стратегії вказують, що одним із шляхів «збереження політики позаблоковості» «пошук шляхів і механізмів посилення існуючих гарантій безпеки України та закріплення їх як міжнародно-правових зобов'язань». Автори також

¹⁵ Щорічне послання Президента Віктора Януковича, з яким він виступив 7 квітня 2011 року в парламенті., URL: <https://www.interfax.ru/russia/184654>

вказують, що політики позаблоковості супроводжує «активна роль України в процесі вдосконалення архітектури європейської безпеки та підвищення ефективності діяльності її інститутів, зокрема ОБСЄ,; подальша участь в миротворчих місіях продовження співпраці, партнерства і взаємодії з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)».

Отже, аналіз Білої книги 2012 року та Стратегія національної безпеки 2012 більше були спрямовані на практику та практичні цілі і завдання, застосована професійна методика. Станом на 2012 рік кількість миротворчих операцій, в яких Україна брала участь, зменшилась з 11 до 10 у порівнянні з 2007 роком, однак кількість військовослужбовців збільшилась з 556 до 1200. Кількість контрактників зменшувалась. Вдалося простежити помірне зниження кількості військовослужбовців з 152.000 тисяч в 2007 до 139 тис. в 2012 рр. Стратегія 2012 чітко описує протиріччя, які існували у влади на той час, а саме автори проекту Стратегії вказували на «збереження політики позаблоковості» «пошук шляхів і механізмів посилення існуючих гарантій безпеки України та закріплення їх як міжнародно-правових зобов'язань». При цьому вони вказували на те, що в сучасному світі міжнародна правова база є все більш розмитим поняттям, і грає все меншу роль в регулюванні світових і регіональних процесів. А це означає, що Україна не може розраховувати ні на які міжнародні договори і угоди в сфері безпеки. А також продовження співпраці, партнерства і взаємодії з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Тому виникає певне враження що такі дії це заклик, як це було і раніше, активно брати участь в різних регіональних і міжнародних ініціативах в сферах безпеки, але при цьому не користуватися тими можливостями і гарантіями, які вони відкривають.

Розділ 4. Проблеми підходу до реформування Системи забезпечення національної безпеки і оборони України

4.1. Авторські рекомендації до зміни в Системі забезпечення національної безпеки і оборони України.

Проаналізувавши Закон України «Про основи національної безпеки» з усіма змінами, я прийшла до висновку, що національна безпека розуміється, як двозначний символ. Цей символ є семантичною плутаниною і не більше. По-перше, проблема полягає в тому, що термін безпека охоплює цілий ряд цілей настільки широко, що досить різні політики можуть бути трактовані як національна безпека. Не може бути двох чи більше підходів до визначення поняття національної безпеки. Україна має відмовитися від ідеалістичного підходу. Широке трактування терміну національної безпеки є небезпечним, проте з огляду на сучасні умови, небезпеки глобалізації, транснаціональних компаній Україна повинна розвинути цей термін до розумних меж. Проте відмежовуватися від внутрішньополітичної сфери настільки наскільки Україна може це собі дозволити. Система забезпечення національної безпеки - організована державою сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб та окремих громадян, об'єднаних цілями і завданнями із захисту національних інтересів, які здійснюють узгоджену діяльність у межах України. Станом на сьогодні серед діючих законодавчих актів, що відносяться до сфери національної безпеки, поняття система забезпечення національної безпеки не має офіційного визначення. А у нинішньому Законі України «Про основи національної безпеки України» визначення даного поняття взагалі не існує. І це не дивно, адже саме поняття є дуже контроверсійним. Безпосередньо громадяни не можуть забезпечувати національну безпеку, бо це не є в їхній компетенції. Яким чином це має відношення до системи забезпечення національної безпеки, якщо ми говоримо та приймаємо національну безпеку як безпеку від зовнішніх загроз та забезпечення основних національних інтересів, а саме: державна незалежність та територіальна цілісність. Стан обороноздатності держави не забезпечує у повному обсязі нейтралізацію існуючих загроз і викликів.

Головними причинами цього стали: обмеження видатків на розвиток оборони, що зумовлено не лише світовою фінансово-економічною кризою, а й прийняттям невдалих управлінських рішень. Фактично Збройні Сили фінансувалися за залишковим принципом, а у 2010-2013-му роках - у мінімальних за останні роки обсягах: близько 0,9 відсотка від внутрішнього валового продукту. Тому пріоритетними вважаються наступні завдання :

- Підвищення обороноздатності держави; боєздатності Збройних Сил та інших військових формувань, закупівлі озброєння та військової техніки ; відродження оборонної промисловості. Адже виробництво продукції оборонного значення є фундаментом безпеки країни. Підтримка приватних українських компаній, що виробляють та постачають озброєння. Скасувати всі обмеження на доступ до державних оборонних замовлень для приватних компаній.

- Гідна відсіч у гібридній війні, а саме відповідь у сфері пропаганди, Україна має налаштувати власні контакти, медійні ресурси на контрпропаганду. Створити сили ефективної протидії деструктивному інформаційно-психологічному впливу іншої сторони. Націоналізування найбільш масштабних за переглядом медіа було б ідеальним сценарієм

- Космічна політика. Космічна політика стала пріоритетом державної політики розвинених держав. Україна володіє основами системи, здатної забезпечити весь цикл створення ракетно-космічної техніки, запусків космічних апаратів різного призначення, експлуатації їх на орбіті та використання отримуваної інформації в інтересах економіки України. Однак космічний потенціал використовується не повністю і переважно в інтересах іноземних споживачів. Мізерне фінансування, відсутність державного замовлення. Тому Україна повинна переглянути відношення до космічної діяльності, шляхом підвищення фінансування на розробку нової техніки. Україна повинна розглядати космічну діяльність як складову частину національної стратегії розвитку, спрямованої на виконання загальнодержавних і суспільних завдань; цілі, завдання та масштаб космічної діяльності мають

визначатися національними потребами, а модель майбутньої космічної діяльності не повинна бути лише втіленням історично сформованих тенденцій¹⁶.

- Надати перевагу розвитку сил зовнішньої безпеки. Змінити саму парадигму стратегії національної безпеки і оборони. Це означає необхідність розуміння на рівні законодавчої та виконавчої гілок влади того, що національна безпека і оборона повинні бути частиною прийняття будь-яких державних рішень.

4.2. Реформування стратегічної політики в сфері національної безпеки.

Необхідно терміново розробити нову редакцію стратегії національної безпеки і оборони України. Відкинувши попередні кволі закони та стратегії . Адже вже сам факт війни говорить про те , що система забезпечення національної безпеки не працює. І це поштовх до її змін.

- Основні національні цінності : політична незалежність та територіальна цілісність. Інші маргінальні цінності Україна повинна відкинути.

- Трактувати національну безпеку виключно як таку, яка основана на владі, військовій міці, науково-технічних досягненнях. Інші форми вважати неефективними.

- Максимально централізоване, авторитарне керівництво у сфері національної безпеки і оборони , що можливе лише у вигляді президентсько-парламентської республіки.

- Ефективність системи забезпечення національної безпеки полягає у тому, аби реагувати виключно на небезпечні тенденції пов'язані з сепаратизмом , воєнними

¹⁶ Вісник НАН України” (№2, 2020 р.) стаття першого віце-президента НАН України академіка В.П. Горбуліна «Космічна стратегія та перспективи розвитку країни». <http://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2020/03/200324121206878-791.pdf>

діями. Зосередитися виключно на протидії зовнішнім загрозам. Внутрішні небезпеки для внутрішньої політики.

- Україна має відмовитися від ліберального дискурсу, який впливає на прийняття рішень і зовсім не відповідає викликам та загрозам національній безпеці України. В самій ідеології лібералізму криється суперечність та неспроможність адекватно визначити, окреслити небезпеки та дати їм відсіч. Україна перебуває в ліберальному дискурсі, що зовсім себе не виправдовує, а навпаки поглиблює кризу та недоліки в нашій системі забезпечення національної безпеки. Із всіх товарів, які може запропонувати держава, ніщо не є більш фундаментальним ніж безпека. Тут доречно згадати Аристотеля, який вчив, що держава має забезпечити усім необхідним, усіма благами, адже вона існує задля блага людей, їхнього життя. Держава має створити необхідні умови. Охорона кордонів і особистої безпеки громадян - споконвічне завдання держави, адже не можна ж вимагати, наприклад, розпуску поліції або армії, борючись з втручанням в життя людей. Отже, безпека є абсолютною цінністю, метою нації. А компроміс між безпекою і свободою - це питання лібералів. Тому пропонуються внести корективи до існуючого закону «Про основи національної безпеки», а саме: відмежування та надати чітке визначення національним інтересам та національній безпеці, адже формула національних інтересів стала практично синонімом формули національної безпеки, а це породжує необґрунтованість та плутанину; прибрати з об'єктів національної безпеки людину і громадянина та їхні конституційні права і свободи, що і так є samozрозумілим та не потребує уточнення та винесення в окрему графу; прибрати з суб'єктів забезпечення національної безпеки прокуратуру України, Національне антикорупційне бюро України, що взагалі не є в їхній компетенції і породжує плутанину; прибрати з пріоритетів права і свободи людини і громадянина, верховенства права, таким чином вийти з ліберального дискурсу та змінити пріоритети на дійсно важливі для української безпеки; прибрати пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів

- Збільшити фінансування сектору безпеки і оборони до 7% запланованого обсягу внутрішнього валового продукту.

У найбільш широкому сенсі структуру СЗНБ розглядають як сукупність трьох підсистем: концептуальної, нормативно-правової та інституційної. Концептуальна підсистема виступає початковою теоретичною, політико-організаційною і офіційно визнаною основою формування і розвитку СЗНБ. Зазвичай представлена у вигляді Концепції або Стратегії забезпечення національної безпеки. Зміни пропонуються саме до концептуальної підсистеми. А саме взяти за основу теорію Карла Шмітта про друга-ворога та його поняття політичного. Теорія полягає в тому, що політичне розуміється як розподіл і асоціація за принципом «друг-ворог». Політика є автономна сфера, яку не можна зводити до держави, класу, економіки. І вищий прояв політичного - війна. Воєнний конфлікт - вища форма. Саме держава має монополію на право визначення друга-ворога. Також держава має право оголошувати внутрішнього ворога. Сутність влади у одноосібному рішенні про воєнний стан. І тільки суверен може оголосити цей стан. І це саме той засіб, який необхідно вживати у випадку проблеми безпеки. Суверен повинен прийняти рішення і вийти за рамки звичайної політики. Якщо ж держава не здатна прийняти рішення - вона гине. Так само неможливість визначити ворога є ознакою політичної смерті. Тому, необхідність у сильній ролі президента, політичній волі мають стати основними принципами забезпечення національної безпеки.

- Стосунки з сусідніми країнами. У стосунках з країнами, з якими Україна має кордон, повинна задекларувати, що вважає неприпустимим висунення будь-яких територіальних претензій з їх боку і роздування сепаратистських настроїв в окремих регіонах. При озвучуванні територіальних вимог офіційними особами будь-якої держави остання автоматично стає потенційним противником України. Реанімація терміну «потенційний противник» в Воєнну доктрину України є необхідною. Це відноситься також і до доведених дій будь-якої держави, спрямованих на зміну державного ладу і порушення територіальної цілісності України. У подібному випадку Україна залишає за собою право застосування військово-політичних заходів

від зосередження військ в прикордонних районах з цією державою до проведення ними демонстраційних навчань з відпрацюванням в тому числі наступальних завдань із застосуванням тактичної ядерної зброї.

- Миротворчі операції. Україна повинна відмовитися від участі в операціях, в які її запрошують не лише міжнародні організації але й окремі країни. Головне питання, на яке має відповісти вище військово-політичне керівництво країни, спрямовуючи контингент за кордон, - з якою метою ми беремо участь в операції, і що конкретно (крім віртуального «зміцнення міжнародного авторитету України») це участь дасть державі. При цьому найважливіше і обов'язково умова для участі українських Збройних сил в будь-якій операції повинно полягати в тому, що ця операція не проводиться проти легітимної влади тієї чи іншої країни. Україна повинна чітко визначити для себе географію своєї участі в миротворчих операціях, визначивши пріоритетні (в плані зміцнення власної безпеки і перспектив економічних зв'язків з країнами, яким надається допомога) і другорядні регіони.

Отже, безпека є оспорюваною концепцією. Цей термін породжує питання, сумніви. Наприклад, оборона політика, яка підвищує загрози, провокуючи побоювання інших держав, може знизити безпеку, а не підвищити її. Ця концепція не піддається обережному і точному формулюванню. Воно має справу з широким колом ризиків, про вірогідність яких у нас мало знань. Треба пам'ятати, що військова сила залишається центральним елементом міжнародної політики, і неспроможність оцінити її важливість неодмінно приведе до наслідків. І виходячи з цього Україна повинна володіти усім комплексом воєнного стримування, володіти сучасними видами озброєння, і не забувати за м'яку силу в умовах сучасного протистояння.

Висновки

Отже, в 1 розділі було виявлено теоретичні підходи до явища національної безпеки та дані визначення таким поняттям як: національна безпека, національні цінності, національні інтереси. В цьому розділі я прийшла до висновку, що визначень існує безліч. У кожного дослідника є своя думка, та визначення яким він симпатизує. Цей концепт є багаторівневим, різновекторним, та включає в себе різні компоненти життєдіяльності держави. Окрім цього вдалося побачити, як концепт трансформувався з часом і що він представляє з себе в постмодерному часі. В 2 розділі вдалося прослідкувати формування та становлення концепту національної безпеки та оборонної політики часів правління Леоніда Кучми(1994-2005) та Віктора Ющенка(2005-2010) в нормативних документах. Проаналізувавши головні документи, які визначають пріоритети і напрями політики національної безпеки та воєнної політики у нових умовах глобалізованого світу, редакції Стратегії національної безпеки України, Воєнну доктрину України, Стратегічні оборонні бюлетені України та Білі книги, я дійшла до висновку, що нормативні документи багато в чому дублюють одна одну. Також побачила невідповідність написаного українським реаліям. Бачимо невиконання стратегічних документів. У Законі «Про основи національної безпеки України» у якості загрозованих визначаються лише певні дії з боку інших держав, але не самі держави. За часів правління Л.Кучми та В.Ющенка зовнішньополітичний вектор та система забезпечення національної безпеки були дещо схожими, а саме інтеграція України у європейський простір та НАТО, і надавалася перевага колективній безпеці. У цьому ключі важливо, що серед державницько налаштованих політиків України відсутнє трактування будь-яких інших держав у якості ворогів, хоча і зазначаються прояви недружньої політики з того або іншого боку. Участь у миротворчих операціях була досить яскрава, що аргументувалося як зміцнення міжнародного авторитету України. В 3 розділі мені вдалося прослідкувати зміни до підходів формування та становлення концепту національної безпеки та оборонної політики України часів правління Віктора Януковича (2010-2014) в нормативних документах. Протягом 2004-2010 років кількість військовослужбовців зменшувалася. Адже перевага надавалася

колективній безпеці і в такому разі необхідності тримати величезну армію не було. Робився фокус на контрактній службі та покращення інтелектуального рівня військовослужбовців. За часів правління Віктора Януковича поняття колективної безпеки змінилося на позаблоковий статус, або активний нейтралітет. При якому Україна брала участь у миротворчих операціях, однак відмовлялася від якихось гарантій безпеки. В усіх нормативних документах зазначалася важливість проведення демаркації та делімітації кордонів України в Чорному морі. Однак в реаліях цього не було зроблено, що призвело до інциденту в Керченській затоці, та слугує прецедентом для майбутніх конфліктів у морській зоні. Жодна держава не визнавалася загрозою для України. А це говорить про відсутність реалістичного підходу до національної безпеки, що користується традиційним баченням загроз та небезпек для держав, що можуть проявлятися лише у воєнному характері загроз. Отже аналіз президентства Л.Кучми, В.Ющенка, В.Януковича показав, що система забезпечення національної безпеки та оборона політика України, були неготові до можливих загроз, неможливість визначення чітких загроз, пріоритетів. А також невирішеність поставлених задач в стратегіях національної безпеки, говорить про відсутність політичної волі, державницької стратегії і бажані покращувати безпекове середовище України. Стратегія 2012 чітко описує протиріччя, які існували у влади на той час, а саме автори проекту Стратегії вказували на «збереження політики позаблоковості» «пошук шляхів і механізмів посилення існуючих гарантій безпеки України та закріплення їх як міжнародно-правових зобов'язань». При цьому вони вказували на те, що в сучасному світі міжнародна правова база є все більш розмитим поняттям, і грає все меншу роль в регулюванні світових і регіональних процесів. А це означає, що Україна не може розраховувати ні на які міжнародні договори і угоди в сфері безпеки. А також продовження співпраці, партнерства і взаємодії з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Тому виникає певне враження що такі дії це заклик, як це було і раніше, активно брати участь в різних регіональних і міжнародних ініціативах в сферах безпеки, але при цьому не користуватися тими можливостями і гарантіями, які вони відкривають. Той факт, що одним з пріоритетів щодо забезпечення національної безпеки в

зовнішньополітичній діяльності України є міжнародні гарантії у зв'язку з без'ядерним статусом України вже говорить про відсутність стратегічного управління у безпековій сфері, покладання надій на міжнародні гарантії говорить про невідомість та невизначенність щодо безпекового статусу України. А також це говорить про відсутність стратегічного бачення керівництва держави щодо можливих загроз. Агресія Російської Федерації і неспроможність України дати гідну відсіч та відвоювати окуповану українську територію - результат відсутності стратегічного бачення. В 4 розділі я надала рекомендації щодо реформування Системи забезпечення національної безпеки і оборони України. Рекомендації спрямовані на зміну підходів до системи забезпечення безпеки, а саме з ідеалістичного до реалістичного підходу. Зробити наголос на підтримці власного виробництва в оборонній сфері, підвищення імпортозаміщення. В цьому розділі я симпатизую та беру за увагу реалістичний підхід, за яким безпека розглядається як похіда від влади, де безпека є ціллю, а влада є маршрутом до неї. Стандартною одиницею безпеки вважається суверенна територіальна держава. А сама концепція національної безпеки включає політичну незалежність і територіальну цілісність в якості цінностей, які належить захищати. Військова загроза вважається єдиною загрозою.

Список використаної літератури

1. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. — К.: Основи, 2000. — 239 с.
2. Біла книга, Міністерства Оборони України, 2007. 120 с. URL: https://web.archive.org/web/20080408212532/http://www.mil.gov.ua/files/white_book/white_book_uk2007.pdf
3. Біла книга Міністерства Оборони України, 2012. 76 с.
URL: https://dnipr.kyivcity.gov.ua/files/2013/10/31/WB_2012.pdf
4. Бурлака Анастасія. Мова як фактор забезпечення національної безпеки України (на прикладі Донбасу та Закарпаття), 2018. 48 с.
5. Бурлака Анастасія. Виникнення та трансформація концепту національної безпеки в США та Росії, 2019. 61 с.
6. Военная безопасность Украины: доктрина активного нейтралитета: веб-сайт. URL: <https://hvylya.net/analytics/politics/voennaja-bezopasnost-ukrainy-doktrina-aktivnogo-nejtraliteta.html>
7. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення / Павло Гай-Нижник. – К.: «МП Леся», 2017. – 332 с. URL: <http://hai-nyzhnyk.in.ua/downloads/2017doc.rosiya-proty-ukrainy.pdf>
8. Новая Стратегия национальной безопасности Украины: ода внеблоковости : веб-сайт. URL: <https://hvylya.net/analytics/politics/2011-04-07-10-52-30.html>
9. Про Воєнну доктрину України : Закон України від 15 червня 2004 р. № 648. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004/ed20040615>
10. Про Воєнну доктрину України : Закон України від 22 червня 2012р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/648/2004/ed20120622>

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2012 р. "Про Стратегічний оборонний бюлетень України" : Закон України від 29 грудня 2012р. № 771. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/2012/ed20121229>
12. Про Стратегію національної безпеки України: Закон України від 12 лютого 2007 р.№ 105. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/ed20070212>
13. Про Стратегію національної безпеки України : Закон України від 22 червня 2012р. № 389. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/ed20120622>
14. Стратегічний оборонний бюлетень України на період до 2015 року, 2004. 104 с. URL:<file:///C:/Users/PC/Desktop/біла%20книга/Ukraine's%20Strategic%20Defence%20ukr.pdf>
15. О. В. Балусьва, В. І. Ляшенко. Журнал "Інвестиції: практика та досвід" СТАН ТА ПЕРЕДУМОВИ ВІДРОДЖЕННЯ ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ. № 15 2017, стор. 74 - 81. URL:http://www.investplan.com.ua/pdf/15_2017/16.pdf
16. Шмитт К. Понятие политического // Вопросы социологии. — 1992. — № 1.
17. Arnold Wolfers NATIONAL SECURITY AS AN AMBIGUOUS SYMBOL Source: Discord and Collaboration: Essays on International Politics (Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1962), pp. 147-65.
18. Barry Buzan THE NATIONAL SECURITY PROBLEM IN INTERNATIONAL RELATIONS Source: People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era (London: Harvester Wheatsheaf, 1991), pp. 1-34.
19. David Baldwin THE CONCEPT OF SECURITY Source: Review of International Studies, vol. 23, no. 5, 1997, pp. 5-26.
20. Ole Wæver SECURITIZATION Source: 'Securitization and desecuritization', in Ronnie D. Lipschutz (ed.) On Security (New York: Columbia University Press, 1995), pp. 46-86.

21. Richard Ullman REDEFINING SECURITY Source: *International Security*, vol. 8, no. 1, 1983, pp. 129-53.
22. Stephen M. Walt THE RENAISSANCE OF SECURITY STUDIES Source: 'The renaissance of security studies', *International Studies Quarterly*, vol. 35, no. 2, 1991, pp. 211-39.